

HAYAT

AYDA BİR ÇIKAR FİKİR ve EDEBİYAT MECMUASI

YENİ TERTİP: № 2. ŞUBAT 1930

*Yapanlar, doğuranlar, yaradanlar
yalnız nikbinler, idealistlerdir.
Bedbinler doğuramaz, hayatı idame
edemez, Tarihi yoğuramaz.*

MÜNDERECAT

Eskiler alayım	Celâl Nuri	97
Yunan istiklâli, 100 üncü senenin dönümü	Salih Tosun	106
Standardisation	Servet Hayri	114
Gazetecilik buhranı	Helvacıoğlu	118
Verem olmuş bir devlet	A. H.	127
Kitabiyat	"	139
Pekinde keşfedilen Maymun-İnsan	C. N.	142
Eski ilim	C. N.	146
Lisan mes'alesi : Nereye gidiyoruz ?	Muallim Hüseyin Kâzım	150
Bir Devlet bankası	Akil Emrullah	154
Abdülhamide Wilhelmi nasıl curnal etmişler?	İbrahim Halil Paşa	157
Umumî harbin zuhûrî sebepleri	Feyzi	163
Mahmut Esat Beyefendiye	Ağaoğlu Ahmet	173
Bir taht daha yıkılıyor mu ?	Rauf Ahmet	176
Kooperatif	Dr. Orhan Sadeddin	189

ANKARA ve İSTANBUL

İdare eden: CELÂL NURİ

İSTANBUL, DEVLET MATBAASI

NUSHASI : 20 K.

Eski ilim

Eski ilim tecrübî değildi; eğer tabir caiz ise şahsî ve indî idi. Yani hafif edebiyat şahsî ve indî olduğu gibi ilim, ve fen de tecrübe ve tenkit haricinde husul bulurdu. Metot henüz tahassül edememişti.

Bu müddeayı tesbit ve teyit için bir misal arz ediyoruz. İbni Haldundan meşhur bir faslı icmalen tercüme edeceğiz. Karilerimiz yeni ilmi metoda alışkın olduklarından arap müverrihinin mütalealarında ne kadar usulsüzlük olduğunu göreceklardır.

«Tabiilere ve müneccimlere göre insanın tabiî ömrü yüz yirmi senedir. İnsanın bedeni hayata mâni olan semavî ve arzî afetlerden emin ve salim oldukça 120 sene yaşar, diyorlar. Müneccimlerin indinde ömrün eksikliği ve fazlalığı bir adamın ayın hangi safhasında doğduğuna göredir. Tabiî ömür olan 120 yıl ayın sinini kübrasıdır. Kızalık yıldızlarda olan bazı karinelerin beşerin ömrüne tesiri olur. Hep bu karinelerden dolayı insanlar 80, 70, 50 sene yaşamak iktiza eder.

İslâmlarda ömrün 60 ile 70 arasında olduğu hadisi şerifle sabittir.

İnsanlarda 120 den fazla yaşamak nadirdir. Meğer ki fevkalâde semavî karinler olsun... Kuranda Nuh'un 950 yıl ve At ve Semut kavminden Şeddad'ın fazla yaşadıkları hakkında sarahat vardır.»

Şu birinci kısmı biraz tahlil edelim: Tabiiler eğer istatistik tutmuşlarsa sözlerine itibar olunur.

Müneccimlere gelince ay ve yıldızlarla insan hayatının bir münasebeti olduğu evvel beevvel izah ve ispat edilmelidir. Neden, niçin?

Sonra ayın filân safhasında doğanların hep bir zamanda ölmeleri lâzım gelir. Acaba böyle oluyor mu; bunun kaydı tutulmuş mu? Bu istatistikin uğraşacağı bir zemindir. Bu bapta ihşaî haber yoktur iddia ispat edilmemiştir.

Demek ki meşhur müverrihin bu sözleri külliyyen indîdir ve

sabit değildir. Tecrübî ve ilmî bir değeri yoktur. Müverrih bununla da kanaat etmiyor ve insanların tabîî ömürleri olduğu gibi devletlerin de böyle tabîî ömürleri olduğunu ileriye sürüyor ki birtakım eski kafalı irfan erbabı İbni Haldun bu faslına hayran olurlar:

« Malûm ola ki devletlerin ve saltanatların imtidat ve bekaları Âdem oğullarının ömürleri gibidir. Felekteki alâmet ve karinelere göre az veya çok olur. Fakat ekser zamanlar üç karni geçmez. Her bir karin kırk sene takdir olunmuştur. Üç karin yüz yirmi senedir. İmdi devletlerin tabîî ömrü insanların tabîî ömrüne müsavi olur. Bu hususta nas varit olmuştur.

İnsanın yetişmesi ve azasının tekâmülü kırk senede olur. Kırk yıllık bir merhale kat'edildikten sonra ömrün ortasına gelinmiş olur. Bir karnin müddeti vasat insan ömrüne kıyasla 40 sene tayin olunmuştur. Netekim Tih sahrasında Beni İsrail 40 sene kalmıştır. Bunda lâtif bir nükte mevcuttur. (Bu fıkrayı Hazreti Musaya dair bir sürü tafsilât takip ediyor. Devamla:) Devletlerin ömrünün üç karni geçmemesinin sebebi şudur: Her devletin başlangıcında, yani ilk karninde, rical fakirdir, zaruret içindedir, şiddet ve salâbetle melûftur. Bunlar iyi harbederler. Kırk sene sonraki rical gevşer, yorulur, rahat ister, kendilerinden evvelkilerin biriktirdikleri nimetlere kolaylıkla konmuşlardır, kibirlidirler, maiyetlerindekiileri kırarlar. Bunun için maiyetin hizmetinde kusur görülür.

Üçüncü karne geldik. Bunun ricali ilk karin ricalinden çok uzaklaşmıştır. Bunlar devlete nasıl nail olduklarını bilmezler. Kırkı duvara asarlar. Bunlar çocuklar ve kadınlar gibi devletin ayalidir. Ricalin hasep, şeref, imtiyaz ve iştiharları dördüncü batında zail olur. Aynen: Eğer edillei mezkûre sıdık ve insaf ile teemmül olunup caddei haktan itisaf olunmazsa kavlimizin sıdık ve hakikatî zâhir olur. »

Biraz tenkit: Evet, fertler gibi milletler de doğar, büyür, ölür. Lâkin bu hayat ferdî hayata hiç benzemez. Biri bioloji — hayat bilgisi — sahasıdır; öteki içtimaiyat mevzuudur.

Hele devletlerin hayatını ölçecek bir mizan tasavvur etmek gülünçtür. İbni Haldun bu iddiada bulunmadan evvel geçmiş devletlerin bir cetvelini tanzim etmeli idi. Bu iş nisbetle kolaydır. Derhal anlıyacaktı ki üç karinden çok fazla süren devletler vardır.

Hatta şöyle hareket edebilirdi: Bütün devletleri sayıp dökmek

ve bunların vasatî ömrünü bulmak. Bunun üzerine belki sebepler aranabilirdi. Bu ameliyede bile bulunmamış.

Sonra şöyle bir tetkike girişmeli idi: Her karinde ricalin seciyelerini anlatıyor. Acaba her devlette böyle mi? Bir devlet var mıdır ki ricali, meselâ, son karinde çok cengâver ve hamiyetli olsun? Eğer bir döküm ameliyesi neticesinde her devletin üç karindeki ricalinde bu seciyeleri bulsa idi bir düstur bulmuş olurdu. Böyle olmadığı için tetkik ve iddia indîdir. Tecrübî ufak bir tenkit ise iddianın yanlış olduğunu derhal ispat eder.

İbni Haldun devlet ve saltanat dediği acaba “hanedan” mıdır? Bir dakika için böyle tasavvur edelim. Müverrih elbette bilir idi ki Şam Emeviye devlet ve hanedanı — milâdî — 661 den 744 e kadar az bir müddet sürdü ise de Endülüs Emevîyeleri 756 dan 1031 e değin 275 sene devam etmiştir. Üç karin nerede kaldı? Bağdatta Abbasiler ise 762 den 1258 e değin tam 496 sene hüküm sürmüşlerdir! Hani müverrihin nazariyesi? 1332 de doğan ve 1406 da ölen İbni Haldun bu tarihleri elbette bilirdi. Hicrî 1275 te İbni Haldun mukaddimesinin ilk cildini osmanlıcaya tercüme eden Pirîzade Mehmet Sahip Efendi, Osmanlı saltanatının o güne değin beş asırdan fazla sürdüğünü nazara alarak tercümesine bir not ilâve etmiş; şu kadarki bu haşiyeye bir muaheze şekli vermemiştir.

İbni Haldun daha az ve daha çok yaşıyan devletler olduğunu zikrediyor, lâkin aynen diyor: Ekser evkatta yüz yirmi seneyi tecavüz etmeyip... Bütün faslı tercüme etmiyorum; faslın hükümlü kısmını nakletmiş oldum.

İbni Haldun bu sadette söz söyleyebilmek için ilkinden gayet sathî bir tetkike girişmek mükellefiyetinde idi ki o da devletlerin isimlerini kaydetmek ve takvim sırası ile devam müddetlerini bulup vasatî hayatlarını çıkarmak. Bu iş gayet kolaydır. Bioloji ve kimya tahlilleri, hey’et tarassudatı, jeoloji ve atıkıyat hafriyatı kadar çarpışık değildir. Şu halde İbni Haldun gözü kapalı bir dava dermeyan ediyor... Bir çocuk kaç ayda doğar? Bir tohum kaç günde filiz veya fidan haline gelir? İşte, koca arap müverrihi bu “tarihî” ve “içtimai” işi öyle maddî, fizikî bir hâdise sanmış ve üzerine döşenmiş.

Vaktile hiçbir tenkidî fikir bizim âlemimizde tahassul etmediğinden naklettiğimiz fasıl lezzetle okunur, fakat ihtiva ettiği dağ kadar büyük tenakuz ve mübâyenet göze çarpmazdı.

Lâkin şunu biliniz ki bu fıkrayı yazmaktan yegâne gayemiz İbni Haldunu düşürmek değil, eski ilmi hırpalamaktır. Yoksa İbni Haldun — ki renesanstan evvel gelmiş ve dünyadan göçmüştür — indî ve şahsî mütaleaları ile, belki yaman hataları ile doğrunun nerede olabileceğine dair zihinlerimizi sâye davet etmiştir...

Ondan muahhar olan *Bossuet* (1627—1704), belki İbni Haldun'dan büyük potlar kırmıştır.

1755 te ölen *Montesquieu*'nün «*Esprit des Lois*» sı bile üçte bir böyle indiyat ile doludur.

Metot onlardan sonra başladı. Hasır “ilmi atik” gerek müslüman ilmi olsun, gerek «*profane*» ilim olsun, şimdiki metodolojik manası ile ilim değildir.

C. N.